

Studijní text k projektu
Efektivní adaptace začínajících učitelů na požadavky školské praxe

Proměny dětství jako sociální kategorie¹

doc. Mgr. Miroslav Dopita, Ph.D.

Cíle: student, který zvládne věcnou a ideovou stránku této kapitoly bude schopen:

- charakterizovat přístupy sociologie k dětství,
- vymezit specifika změny optiky od strukturálně funkcionalistických přístupů k interpretativním,
- rozlišovat mezi strukturálními a aktéřskými přístupy k dětství,
- orientovat se v tématech sociologických výzkumů dětství.

Problematika dětství je v posledních letech předmětem studia řady disciplín. Zejména se jedná o antropologii, historii, pedagogiku, sociologii a další. Dětství je vnímáno někdy jako vývojová etapa života, jako historický fenomén, jako období ovlivňování, jako čas získávání zkušeností, jako svébytné období atd. Následující text poukazuje, jak na dětství nahlíží sociologie. Cílem je ukázat proměny sociální zakotvenosti dětství, což může být přínosem pro výchovně vzdělávací proces.

Dětství je oborovou sociologií studováno již bezmála století. S tímto označením se setkáváme v českém prostředí v díle Arnošta Inocence Bláhy (1927), který podřadil sociologii dětství pod sociologii výchovy. Navrhuje program výzkumu spíše než novou sociologickou teorii. Ukazuje, že pedagogika při studiu dítěte měla používat

---

¹ Jedná se o rozšířený text vycházející z publikace Dopita, Miroslav. (2016). Sociologie dětství. In Průcha, Jan a kol. *Předškolní dítě a svět vzdělávání -- Přehled teorie, praxe a výzkumných poznatků* (s. 23-27). Praha: Wolters Kluwer.

Studijní text k projektu
Efektivní adaptace začínajících učitelů na požadavky školské praxe

sociologické výzkumné metody a ne pouze biologický a psychologický výzkum. Konstatuje, že filosofie výchovy musí být založena nejen na fyziologii a psychologii, ale také na sociologii. Po kritickém průzkumu a zkoumání nedorozumění vlivů moderních teorií dědičnosti a prostředí autor definuje sociologické hledisko ke studiu dítěte. Dítě je pro něj „předmětem výchovného působení“, analyzuje vlivy společenského prostředí na dítě a chápe dětství jako „jev hromadný, kolektivní“ v intencích výchovného působení popsáno Émilem Durkheimem (1956 [1922]). Konkrétním úkolem sociologů je podle Bláhy vědecká analýza technických, hygienických, socioekonomických a sociálně psychologických aspektů prostředí života dítěte pokud se vztahují k jejich instinktům, představivosti, emocím, rozumu a vůli. Zvláštní část je věnována sociální patologii v období dětství. Impulz k systematickému rozvoji „mladé, nehotové pedologie“ měla dát i publikace Františka Pražáka, jednalo se o studie *Americké dítě: studie z oboru psychologie, sociologie a pedagogiky* (1933), *Výzkum českého dítěte* (1945) a *České dítě* (1948). Z uvedených studií vyplývá, že je dítě studováno interdisciplinárně, ale zpravidla s ohledem na potřeby výchovy a vzdělávání, tedy pro potřeby pedagogiky, případně pedagogické či vývojové psychologie, sociologie výchovy anebo psychologie či sociologie rodiny. Jak sociologie nahlíží na dítě? V odborném jazyce je třeba oddělit výzkum dítěte od výzkumu dětství. Dětství je pojímáno jako sociální jev, jako instituce, která se objevila v závislosti na studiu dětí. Neexistuje jedna podoba dětství, stejně jako neexistuje jedna podoba dítěte. Děti jsou jedním z prostředků ke studiu dětství a studiem dětství je možné poznat život dětí. Například Neil Postman (1982), tvrdil, že dětství zmizelo. Můžeme si to vyložit, že všechny úvahy o dětství od A Arièse (1962 [1960]) neexistují. Ale tak to není. Naopak. Postman netvrdí, že dětství zmizelo v podobě struktury, ale pouze to, že se vytrácí v podobě určitého významu, který byl dominantním diskursem předáván. Jako například, když říkáme, že děti jsou připraveny o dětství, což znamená

Studijní text k projektu
Efektivní adaptace začínajících učitelů na požadavky školské praxe

o individuální dětství. Dětství je sociální artefakt, ne biologická kategorie (Postman, 1982).

Dítě a dětství jako jevy jsou studovány interdisciplinárně. Zpravidla s ohledem na potřeby výchovy a vzdělávání, tedy pro potřeby pedagogiky, případně pedagogické či vývojové psychologie, sociologie výchovy anebo psychologie či sociologie rodiny (např. Bláha, 1927; Pražák, 1933, 1945, 1948). Ovšem dětství jako samostatný sociální jev se do sociologického zorného úhlu dostává až v 80. letech 20. století (Alanen, 1988). Jak sociologie nahlíží na dětství? V odborném jazyce je třeba oddělit výzkum dítěte od výzkumu dětství. André Turmel (2008, s. 25-26) v této souvislosti nahlíží na dětství jako a) sociální kategorii a sociální status, b) instituci mimo témata sociologie rodiny či sociologie výchovy, c) propojení struktury a konstrukce, kdy sémiotická konfigurace symbolů a významů poskytuje konstrukci, jejímž prostřednictvím jsou pozice a jejich vzájemné vztahy získávány a realizovány jako kulturně smysluplné a d) stav, v němž dítě je vlastníkem svého dětství.

S ohledem na zkoumání dětství je možné identifikovat dva badatelské přístupy (Qvortrup, 1999, s. 3). Starší strukturální přístup, který je objektivistický, pozitivistický a zpravidla zkoumá dětství kvantitativně. Mladší aktérský přístup, který je subjektivistický, interpretativní, konstruktivistický a obvykle zkoumá kvalitativně.

Ukázali jsme si, že přístup ke studiu dětství v české sociologii je bezmála stoletý a proměňuje se, jak co do teoretických, tak i metodologických přístupů. Každý z nich nabízí odpovědi na jiné otázky a popisuje jinak sociální realitu. Pro další popis použijeme analytické rozdělení na sociologii dětství z optikou struktury a optikou jednání.

Studijní text k projektu
Efektivní adaptace začínajících učitelů na požadavky školské praxe

Sociologie dětí a dětství optikou struktury

Do 60. let 20. století bylo ve světě dítě v sociologii chápáno jako prostředek reprodukce společnosti a dětství jako období formování dítěte v dospělého fungujícího člena společnosti. Talcott Parsons (2005 [1951], s. 289) uvádí, že z různých hledisek, narození a „výchova“ dítěte představovala „náklady“ pro společnost, těhotenství, péče o dítě, socializace, formální vzdělávání a mnoho dalších odvodů. Případná předčasná smrt, před tím než měl jedinec možnost hrát svůj kompletní příděl sociálních rolí, znamená pouze částečnou „návratnost“ obdržených nákladů. Strukturně funkcionalistické přístupy ke studiu rodiny nalezneme v české sociologii v článku Evy Bártové (1979), která předmět sociologie dětství určuje komplexem sociálních faktorů, které utvářejí konkrétně historickou formu dětství (Bártová, 1979, s. 305). Hlavní rysy moderní koncepce dětství vidí v rození dětí na základě volby, participaci ne-rodinných institucí na výchově, v zájmu společnosti o fyzické i duševní zdraví dítěte, zavedení školní docházky a zvýšení nároků na profesionalitu výchovy a prodlužování dětství (ibid., s. 294-302). I ostatní články z tohoto období si drží spíše pozitivistický pohled na dítě a dětství, ať jde o vývoj rodiny v tehdejší československé společnosti (Bauerová, 1979), dítěti a způsob života (Suchý, 1979), proměny československé dělnické rodiny (Hartl, Večerník, 1979), děti v rodině vysokoškolsky vzdělaných partnerů (Možný, 1979), postavení a pocit dítěte v rodině s ohledem na plnění jejích funkcí (Dunovský, 1979), strukturu využití času rodin v různých fázích životního cyklu na příkladu výzkumu pražských rodin (Rendlová, 1979) a městské dítě a možnosti jeho hraní (Černý, 1979). Objevují se výzkumy (Rendlová, 1988) zabývající se riziky socializace dětí v rodině, které zapříčiňují vysoké nároky školy umocněné důrazem rodičů na školní úspěšnost dětí, „rivalita“ rodiny a školy, nedostatek volného času, zejména času sdíleného členy rodiny, lhostejného postoje veřejnosti k rizikovému chování dětí, apod. Ve stejné době si Jiří Kovařík (1988) klade

Studijní text k projektu Efektivní adaptace začínajících učitelů na požadavky školské praxe

otázku, „co dělá rodinu rodinou“ z hlediska dítěte, co znamená rodina pro dítě, co podstatného může dítě získat právě a jen v rodině. Do uvedeného kontextu patří i dětství pojednávané jako jedna z životních etap (Alan, 1989).²

Nová sociologie dětství optikou jednání

Kniha Philippe Arièse (1962 [1960]) nastartovala vědecké debaty o změně konceptualizace dětí a dětství. Dětství podle Arièse (1962 [1960], s. 32, 413) je výsadním obdobím devatenáctého století, protože proměna rodiny a škola odstranily děti ze života dospělých. Rozšíření nového pohledu na dětství v sociologii bylo podpořeno prací Bergerovou a Luckmannovou (1999 [1966]) *Sociální konstrukce reality* a následně Garfinkelovými (1967) etnometodologickými studii dětství, konkrétně roli jazyka při konstituování dětského světa (Denzin, 1971, 1977; Mackay 1974). Poněkud revolučně zní konstatování Neila Postmana (1994 [1982]), že dětství zmizelo. Postman netvrdí, že dětství zmizelo v podobě struktury, ale že se vytrácí v podobě určitého významu, který byl dominantním diskursem předáván. Jako například, když říkáme, že děti jsou připraveny o dětství, což znamená o individuální dětství. Dětství je sociálním artefaktem, ne biologickou kategorií (Postman, 1994 [1982], s. 13). Objevuje se „nová“ sociologie věkové struktury, která tvrdí, že „... přirozené, biologické kategorie samy o sobě neurčují kategorie věkové struktury populace, tyto jsou výhradně produktem společenské konstrukce, které přihlížejí jen k těm zdánlivě objektivním přírodním, biologickým kategoriím, které se jí zdají pro její konstrukce vhodné“ (Šmausová, 2002, s. 5). Od poloviny 80. let minulého století se objevuje „nová sociologie dětství“.

Přístup nové sociologie dětství vymezují Alan Prout a Allison James (1997 [1990], s. 8) následovně: a) dětství je pojímáno jako sociální konstrukce; b) dětství je

---

² Přehledovou rekapitulaci české sociologie dětství minulého století podala ve své práci Dana Sýkorová (2002). Ve stejný čas jeden z prvních signálů o příchodu nové sociologie dětství podává Jitka Skopalová (2002).

Studijní text k projektu
Efektivní adaptace začínajících učitelů na požadavky školské praxe

proměnná sociální analýzy; c) dětské sociální vztahy a kultury jsou hodny studia podle svých vlastních práv; d) děti musí být viděny jako aktivní při konstrukci a určování svých vlastních životů, životů těch kolem nich a společnosti ve, které žijí; e) etnografie je nejčastěji užívanou metodologií pro studium dětství; f) dětství je jev, ve vztahu k němuž je aktuálně přítomná dvojitá hermeneutika společenských věd, to znamená, že hlásá nové paradigma sociologie dětství zapojením se do něj a reaguje tak i na proces rekonstruování sociologie dětství. Dítě v současném sociologickém výzkumu vystupuje nejčastěji ve čtyřech modalitách: dítě jako objekt, dítě jako subjekt, dítě jako sociální aktér a dítě jako participant a spoluvýzkumník (Christensen, Prout, 2002, s. 480). Teoretické přístupy lze členit do i do tří rovin (van Kriken, Bühler-Niederberger, 2009, s. 188). První rovinou je strukturální přístup, který studuje statisticky distribuci chudoby, bohatství, životních šancí, zdravotních podmínek, vzdělávacích výstupů, apod. Druhou rovinou je historický a konstruktivistický přístup analyzující diskursy a praxe se zaměřením na dětství, včetně konstrukce expertních a vědeckých poznatků o dětech a vynořování se konkrétních strategií vlády nad dětmi. Třetím je etnografický přístup sledující interakci a komunikaci v dětské každodenní zkušenosti, v rodině, ve škole, na ulici, mezi vrstevníky, při hře.

Analyticky k popisu nové sociologie dětství s cílem tematizovat teoretické nástroje dětské emancipace od světa dospělých vstupují i slovenští autoři Ondrej Kaščák a Branislav Pupala (2012). Optikou kritiky neoliberálního nastavení západní společnosti a vzdělávací politiky konstatují, že se díky přesouvání gramotnosti do stále nižšího dětského věku stírá rozdíl mezi dětstvím a dospělostí, vzdělávání přestává být přechodem mezi dětstvím a dospělostí díky teoriím celoživotního učení a vzdělávání, děti se stávají „konzumenty“ vzdělávacího průmyslu, který vytváří společně s rodiči ideu „superdítěte“, které nejenže se vyvíjí v souladu s vývojovými fázemi popisovanými ontogenetickou psychologií, ale stanovené normy pro tyto fáze

Studijní text k projektu
Efektivní adaptace začínajících učitelů na požadavky školské praxe

překračuje. V neposlední řadě jsou děti pojímány jako „self-developeři“ ve společnosti kontroly, kdy se postupně uvalovanou odpovědností za svůj úspěch, skrze celoživotní učení, z ideálu svobody dítěte/dospělého stává nástroj normované výstupní kontroly kvality.

Opominout nelze, jak se uvedené přístupy promítly do oblasti empirických výzkumů dětství v sociologii.

Sociologie dětství v současných českých výzkumech

Srovnávací mezinárodní výzkumný projekt *Dětství jako sociální jev* vedený Jensem Qvortrupem (1993) si kladl za cíl „zkoumat dětství jako sociální kategorii, ... určit sociální faktory, instituce a procesy, které tuto kategorii vytvářejí a rekonstruuji,“ a tak „položít základy sociologie dětství“ (Kovařík, Kukla, 1996, s. 189). Pozornost byla díky účasti v tomto projektu v českém prostředí soustředěna na scénu, jež je dětem vymezena a v níž se pohybují, a rozvrhy či scénáře, podle nichž se činnosti a nečinnosti dětí odehrávají. Scénou se rozumí „způsob, jak je rozorhován a strukturován prostor dětí, jak prostor fyzický, tak prostor sociální, včetně zábran, překážek a mantinelů, které společnost (dospělých) vytýčuje, aby tuto scénu vymezila“.

Z kvantitativních výzkumů posledních let je možné uvést **výzkum hodnot dětí** ve věku 6 až 15 let Miroslava Bocana a Tomáše Machalíka (2012). Vliv společensko-ekonomického postavení rodičů a jejich vzdělání na hodnotový svět dětí, jejich organizovaný i neorganizovaný volný čas, životní priority i celkový vztah k životu se ukázal jako rozhodující. Dobré vzdělání rodičů a většinou i dobré materiální zajištění představují pro děti nadprůměrně dobrou startovní pozici do života, která je zvýhodňuje oproti ostatním dětem prakticky ve všech ohledech. Naopak dětem, jejichž rodiče mají špatné socioekonomické postavení a neabsolvovali alespoň střední

Studijní text k projektu
Efektivní adaptace začínajících učitelů na požadavky školské praxe

školu s maturitou, reálně hrozí, že se budou svým vrstevníkům dále vzdalovat – vzděláním, postavením ve společnosti, a tím pádem i existenčně. Děti z rodin, jejichž rodiče dosáhli jen nižší vzdělanostní úrovně či nižšího socioekonomického postavení, se v životě cítí šťastně výrazně méně, než děti z ostatních rodin. Na úkor štěstí také vykazují tyto děti častěji pocit nudy, přičemž výzkum potvrdil, že tyto dva duševní stavy souvisí s aktivním trávením volného času. Děti, které se věnují organizovaným volnočasovým aktivitám, se v životě méně nudí a více z nich se cítí v životě šťastnými, nežli děti, které takto volný čas netráví.

Ve skupině kvalitativních výzkumů nalezneme větší zastoupení různých přístupů nové sociologie dětství. V českém prostředí se výzkumy dětství pojí s (re)konstrukcí dětství za využití autobiografických vyprávění, s problematikou reprodukce genderových nerovností v dětském období, prožíváním kontaktu s „jinakostí“, zpravidla etnickou a dětskou interpretací rodinného života.

Historickou **(re)konstrukci dětství** reprezentují studie od Igora Nosála (2002a, 2002b, 2003, 2004) a Petry Pospěchové (2004). Z Nosálových (2002a, 2002b, 2003) studií vyplynulo, že socialistické dětství bylo konstruováno jako soubor představ, kde dominovaly obrazy kolektivistického dětství, jednotného dětství, dětství pod dohledem a kreativního dětství. U post-socialistického dětství převažovaly představy individualistického, různorodého dětství bez dohledu a konzumního dětství. Ostatní představy dětství se vyskytovaly jen jako marginální nebo zcela chyběly. Představy o dětství se mění s kontextem zkušenosti socialismu a post-socialismu v české společnosti. Modely socialistického a post-socialistického dětství jsou konstruovány jako diskontinuitní. Post-socialistické dětství je nahlíženo jako diskontinuitní sociální realita, popisovaná odlišnými, kontrastními představami a novými vlastnostmi, kvalitami a kontexty. V takové kontrastní re-konstrukci se sociální představa post-socialistického dětství jeví, ve srovnání s představami o socialistickém dětství, jako

Studijní text k projektu
Efektivní adaptace začínajících učitelů na požadavky školské praxe

představa ne-dětského či brzy dospělého dětství, což koresponduje s emancipací dětství popisovanou Kaščákem a Pupalou (2012). (Re)konstrukční interpretaci dětství z autobiografického vyprávění seniorek v Brně a Dublinu ukazuje Petra Pospěchová (2004). Z rozhovorů vyplynuly kategorie interpretace skrze dichotomie městského a vesnického charakteru dětství, zámožného a chudobného, hranic dětského a dospělého světa, religiozity a ateismu, mužských a ženských perspektiv, života v historických souvislostech a mimo ně. Interpretace dětství brněnských a dublinských seniorek se v mnohém shodovaly, ale i rozcházely, což bylo dáno sociálními kontexty, v nichž se nacházely.

Další skupina kvalitativních výzkumů souvisí s **genderovými rolemi a dětstvím**. Dětskými pohádkami jako nástrojem reprodukce genderových nerovností ve společnosti se setkáme u Lucie Jarkovské (2004). Autorka zůstává tématu věrna a později se věnuje (re)produkci genderu v každodennosti školního kolektivu (Jarkovská, 2013). Vychází z etnometodologické perspektivy a je inspirována poststrukturalistickými studii dětství a genderu. Snaží se ji zachytit na úrovni každodenních interakcí (doing gender). Gender je představen jako kontinuum a rozebrán v souvislosti s věkem a etnicitou/národností, protože uvedené kategorie bývají často vnímány jako přirozený základ sociálních rozdílů a slouží k legitimizaci nerovností. Analýza přibližuje způsoby, jakými jsou tyto kategorie re/konstruovány a rozehrávány v sociálním poli, jak se protínají a jak se jejich souhra projevuje v chování a strategiích sociálních aktérů a akterek, žáků a žákyň ve třídě či ve výuce sexuální výchovy. Femininita a maskulinita jsou vlivné fikce nenaplněné jen ve fantazii, ale žité jako fakta.

Specifickou skupinu tvoří výzkumy **dětství a etnicity**. Kolektivní romské dětství zakotvené v rodině s volnou strukturou času a související více se vztahy bylo předmětem výzkumu Filipa Dřímala (2004). Výzkumem vztahů žáků a žákyň

Studijní text k projektu
Efektivní adaptace začínajících učitelů na požadavky školské praxe

9. ročníků základní školy, kteří navštěvovali etnicky a národnostně smíšené třídy (vietnamské, ukrajinské/ruské, romské) ilustruje Kateřina Lišková (2012). Autorka objevuje jazyk jako nástroj inkluze a exkluze, konstrukci in-group a out-group a kulturu konstruovanou v kontextu stejnosti/jinakosti. Mluvčí identifikovali zvládnutí jazyka většiny jako hlavní nástroj inkluze, zatímco rodný jazyk zůstal znakem „esenciální pravdy“ o identitě osoby. Při snahách o inkluzi do in-group, mobilizují národnostně/etnicky „jiní“ diskurzivní strategie vlastní normálnosti a podobnosti majoritě. „Domácí“ užívají diskurzu individualizace, aby se předvedli jako tolerantní jedinci a zároveň identifikují „dobré“ a „špatné“ „jiné“ z ostatních etnicit a národností. Kultura tedy podobně jako biologické znaky slouží k vysvětlení odlišností mezi lidmi.³

Častým tématem se ukazuje také **dětská interpretace rodinného života**. Instituci dětství a kategorii dítěte jako v diskursu re-konstruované sociální objekty představuje Igor Nosál (2004). Na základě diskursivní analýzy textových aspektů jedné sociální události ukazuje způsoby diskursivních reprezentací opuštěných a ohrožených dětí a nejrůznějších aspektů jejich dětství. O vymezení dětství soupeří nostalgický diskurs dohledu, který konstruuje dítě jako pasivní biologický objekt medicínské péče a snaží se udržet legitimitu dosavadních praktik pečovatelského dohledu a disciplinace s diskursem osvobození, jenž individualizuje dítě jako svéprávný subjekt se sociálními a citovými právy a potřebami a narušuje centralizovaný systém státního dohledu nad populací ohrožených dětí. Kontext narušování vzorců doplňuje i další studie věnovaná dětským představám výchovy v rodině (Doubravová, 2004) a ukazuje absenci reciprocit perspektiv rodičů a dětí. Dětské výpovědi o vrůstání do světa dospělých prostřednictvím orientace

---

³ Podrobněji se problematikou vzdělávání žáků migrantů a žáků z etnických menšin se zabývá kniha vzniklá pod autorským vedením Lucie Jarkovské (2015).

Studijní text k projektu
Efektivní adaptace začínajících učitelů na požadavky školské praxe

v mezilidských vztazích a jejich formování, fungování a pravidlech, ke kterým přistupují jako k jednomu z pilířů socializace, analyzovaly ve svém výzkumu Leona Stašová a Hana Serbousková (2012). Poukazují na dětství samostatnosti a nezávislosti v dětské konstrukci, která zahrnuje jejich vztah s realitou. Výzkum ilustroval, že především nejstarší děti v rodině často přímo zasahují do situací mezi rodiči (eventuálně mezi rodiči a prarodiči) s cílem dosáhnout nějakého výsledku. Děti, které žijí s přesvědčením o tom, že samy mohou zlepšit vztahy v rodině svým aktivním působením, hodnotí kvalitu mezilidských vztahů v rodině pozitivněji.

***

V české sociologii dětství se v posledním čtvrtstoletí objevuje jak strukturální tak i aktérský přístup. Z kvantitativních výzkumů lze zobecnit závěry, jestliže to popis metody výzkumu dovoluje a z kvalitativních výzkumů můžeme dětství lépe porozumět. Témata, na která se výzkum v oblasti sociologie dětství zaměřuje, nejsou vyčerpávající, jelikož je často těžké odlišit, jestli se v kvalitativním výzkumu pohybujeme ještě v sociologii dětství anebo již v sociologii rodiny či výchovy. Stejně tak je obtížné identifikovat, jestli je téma ještě sociologické či již pedagogické, psychologické či antropologické. Oporou rozlišení nám je teoretické ukotvení, z něhož výzkumy vycházejí a k němuž své závěry vztahují. Nová sociologie dětství tak vnáší vzhled na české dětství jako sociální jev.

Literatura a zdroje

Alan, Josef. (1989). *Etapy života očima sociologie*. Praha: Panorama.

Alanen, Leena. (1988). Rethinking Childhood. *Acta Sociologica*, 31(1), s. 53–67.

Ariès, Philippe. (1962 [1960]). *Centuries of Childhood: A Social History of Family Life*. New York: Vintage.

Studijní text k projektu
Efektivní adaptace začínajících učitelů na požadavky školské praxe

Bártová, Eva. (1979). Sociologie dětství. Úvaha o disciplíně. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 15(3/4), s. 294–312.

Bauerová, Jaroslava. (1979). Vznik a vývoj rodiny a její funkce v socialistické společnosti. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 15(3/4), s. 266–281.

Berger, Peter L., Luckmann, Thomas. (1999 [1966]). *Sociální konstrukce reality*. Brno: CDK.

Bláha, Arnošt Inocenc. (1927). *Sociologie dětství*. Brno: Ústřední spolek jednot učitelů. 245 s.

Bocan, Miroslav, Machalík, Tomáš. (2012). Příspěvek k hodnotám dnešních dětí. *Sociální studia*, roč. 9, č. 2, s. 105-120.

Černý, Miloš. (1979). Městské dítě a hra. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 15(3/4), s. 375–385.

Denzin, Norman K. (1971). Childhood as a Conversation of Gestures. In Hamilton Peter (ed.) *George Herbert Mead: Critical Assessments , Vol. IV*. London: Routledge, s. 23-35.

Denzin, Norman K. (1977). *Childhood Socialization: Studies in the Development of Language, Social Behavior, and Identity*. San Francisco: Jossey Bass.

Dopita, Miroslav. (2016). Sociologie dětství. In Průcha, Jan a kol. *Předškolní dítě a svět vzdělávání -- Přehled teorie, praxe a výzkumných poznatků* (s. 23-27). Praha: Wolters Kluwer.

Doubravová, Marta. (2004). Tak takhle ne, milí rodičové! In Nosál, Igor (ed). *Obrazy dětství v dnešní české společnosti. Studie ze sociologie dětství*. Brno: Barrister & Principal, s. 135-152.

Studijní text k projektu
Efektivní adaptace začínajících učitelů na požadavky školské praxe

Dřímál, Filip. (2004). Dětství v romské rodině. In Nosál, Igor (ed). *Obrazy dětství v dnešní české společnosti. Studie ze sociologie dětství*. Brno: Barrister & Principal, s. 65-90.

Dunovský, Jiří. (1979). Postavení a pocit dítěte v rodině O výzkumné metodě. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 15(3/4), 342–354.

Garfinkel, Harold (1967). *Studies in Ethnomethodology*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.

Hartl, Jan, Večerník, Jiří. (1979). Přeměny dělnické rodiny v socialistickém Československu. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 15(3/4), 313–325.

Christensen, Pia, Prout, Alan (2002). Working with Ethical Symmetry in Social Research with Children. *Childhood*, roč. 9, č. 4, s. 477-497.

Jarkovská, Lucie. (2004). Role pohádek a dětské literatury v reprodukci genderových nerovností. In Nosál, Igor (ed). *Obrazy dětství v dnešní české společnosti. Studie ze sociologie dětství*. Brno: Barrister & Principal, s. 57-64.

Jarkovská, Lucie. (2012). Nejdřív byli dinosauři a pak se narodila prababička aneb chvála etnografie ve výzkumu dětí. *Sociální studia*, roč. 9, č. 2, s. 31-42.

Jarkovská, Lucie. (2013). *Gender před tabulí: etnografický výzkum genderové reprodukce v každodennosti školní třídy*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Jarkovská, Lucie et al. (2015). *Etnická rozmanitost ve škole: stejnost v různosti*. Praha: Portál.

Kaščák, Ondrej, Pupala, Branislav. (2012). Deti medzi emancipáciou a sociálnou využiteľnosťou: nová sociológia detstva a „našepkaná emancipácia“. *Sociální studia*, roč. 9, č. 2, s. 13-29.

Kovařík, Jiří. (1988). Dítě-rodina-péče. In *Výzkum rodiny IV*. Praha: VÚSRP, s. 76–89.

Studijní text k projektu
Efektivní adaptace začínajících učitelů na požadavky školské praxe

Kovařík, Jiří. (1991). *Dětství jako sociální jev*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí.

Kovařík, Jiří, Kukla, Lubomír. (1996). *Děti v České republice. Situační analýza*. Český výbor pro UNICEF

Lišková, Kateřina. (2012). „Mluví, jako kdyby fakt byla Češka“. Konstrukce národnosti/ethnicity v promluvách dětí. *Sociální studia*, roč. 9, č. 2, s. 43-64.

Mackay, Robert W. (1974). Conceptions of Children and Models of Socialization. In Turner, Roy (ed.) *Ethnomethodology: Selected Readings*. Harmondsworth: Penguin, s. 180-193.

Možný, Ivo. (1979). Děti v rodině pracovně exponovaných partnerů. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 15(3/4), 326–341

Nosál, Igor. (2002a). České dětství v kontextu socialismu a post-socialismu: diskursy a reprezentace. *Sociální studia*, roč. 0, č. 8, s. 53-75.

Nosál, Igor. (2002b). Sociální konstrukce dětství v biografických vyprávěních: dětství mezi socialismem a post-socialismem. Plaňava, Ivo a Milan Pilát. *Děti, mládež a rodina v období transformace*. Brno: Barrister&Principal, 2002, s. 190-200.

Nosál, Igor. (2003). Diskurzy a reprezentace dětství ve věku nejistoty. In Mareš, Petr, Potočný Tomáš (eds.). *Modernizace a česká rodina*. Brno: Barrister & Principal, s. 177-188.

Nosál, Igor. (2004). Diskurzivní re-konstrukce dětství: mezi nostalgií a nejistotou. Analýza čtyř textů. In Nosál, Igor (ed). *Obrazy dětství v dnešní české společnosti. Studie ze sociologie dětství*. Brno: Barrister & Principal, s. 169-202.

Parsons, Talcott (2005 [1951]). *The Social System*. London: Routledge.

Studijní text k projektu
Efektivní adaptace začínajících učitelů na požadavky školské praxe

Pospěchová, Petra (2004). Dětství dublinských a brněnských seniorek. In Nosál, Igor (ed). *Obrazy dětství v dnešní české společnosti. Studie ze sociologie dětství*. Brno: Barrister & Principal, s. 119-134.

Postman, Neil (1994 [1982]). *The Disappearance of Childhood*. New York: Vintage Books.

Pražák, František. (1933). *Americké dítě: studie z oboru psychologie, sociologie a pedagogiky*. Praha: Orbis. [I], 290, [I] s. Sociologická knihovna. Menší řada; sv. IX.

Pražák, František. (1945). *Výzkum českého dítěte*. Praha: Václav Petr.

Pražák, František. (1948). *České dítě*. První vydání. Praha: Melantrich.

Prout, Alan, James, Allison. (1997 [1990]). A New Paradigm for the Sociology of Childhood? Provenance, Promise and Problems. In James, Allison, Prout, Alan (eds). *Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood*. London: Falmer Press, s. 7-32.

Qvortrup, Jens (ed.) (1993). *Childhood as a social phenomenon: Lessons from an international project. Eurosocial report 47*. Vienna: European Centre for Social Welfare Policy and Research.

Qvortrup, Jens (1999). *Childhood and Societal Macrostructures. Childhood Exclusion by Default*. Odense: The University of Southern Denmark.

Rendlová, Eliška. (1979). Struktura využití času rodin v různých fázích životního cyklu. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 15(3/4), 355–374.

Rendlová, Eliška. (1988). Rizika výchovy dětí v současné rodině. In *Výzkum rodiny III*. Praha: VÚSRP, s. 23-29.

Skopalová, J. (2002). K novým teoriím sociologie dětství. In Dopita, Miroslav. (ed.) *Konstrukce politična ze strany dětí*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, s. 30-39.

Studijní text k projektu
Efektivní adaptace začínajících učitelů na požadavky školské praxe

Stašová, Leona, Serbousková, Hana. (2012). Mezilidské vztahy v rodině v percepci dětí mladšího školního věku. *Sociální studia*, roč. 9, č. 2, s. 65–82.

Suchý, Jiří. (1979). Dieta a způsob života. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 15(3/4), 282–293.

Sýkorová, Dana. (2002). Poznámky k české sociologii dětství. In Dopita, Miroslav. (ed.) *Konstrukce politična ze strany dětí*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, s. 17-29.

Šmausová, Gerlinda. (2002). Předmluva. In Dopita, Miroslav (ed). *Konstrukce politična ze strany dětí*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, s. 5-8.

Turmel, André. (2008). *A Historical Sociology of Childhood. Developmental thinking, categorization and graphic visualization*. Cambridge: Cambridge University Press.

van Krieken, Robert, Bühler-Niederberger, Doris. (2009). Rethinking the Sociology of Childhood: Conflict, Competition and Cooperation in Children's Lives. In Denis, Ann, Kalekin-Fishman, Deborah (eds.). *The ISA Handbook in Contemporary Sociology*. London: Sage, s. 185-200.